

СПІЛЬНИЙ ПРОЕКТ НАУКОВЦІВ І СУДДІВ

*(Інтерв'ю Голови Верховного Суду України
Ярослава Романюка —
головному редактору наукового журналу «Приватне право»
Олені Кохановській)*

Я. РОМАНЮК

Голова Верховного Суду України

О. КОХАНОВСЬКА

головний редактор наукового журналу
«Приватне право»,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

О. Кохановська: Ярославе Михайловичу, перш ніж вести мову про спільний проект науковців і суддів, хотілося б дізнатися, які, на Вашу думку, існують проблеми формування судової практики на сучасному етапі?

Я. Романюк: Рівень здійснення судочинства, а отже і авторитет усієї судової системи України визначається правильним і однаковим застосуванням судами законодавства. А це, насамперед, досягається способом формування єдиної судової практики. Президент України у виступі на церемонії складення

© Я. Романюк, О. Кохановська, 2013

присяги судьями, вперше призначеними на посаду професійного судді, 19 грудня 2012 р. визначив формування єдиної судової практики одним із пріоритетних завдань у сфері судочинства.

У системі континентального права (до якої належить і Україна) формування судової практики відрізняється від англо-американської системи, у якій формування судової практики фактично означає створення судами нових норм права. В Україні формування однакової судової практики та, що найголовніше, її аналіз необхідні для вироблення єдиних підходів розгляду справ судами з метою усунення суперечностей, виявлення прогалин у законодавстві та врегулювання їх практичним способом, однакового розуміння та тлумачення положень законодавства.

Нині перед судовими органами всіх рівнів, найчастіше у питанні формування судової практики, постають проблеми, пов'язані з нечіткістю або відсутністю правового регулювання суспільних відносин. На жаль, це стосується багатьох сфер суспільної діяльності. Так, зокрема, виникає багато проблем у формуванні судової практики в корпоративних спорах. Справді, важко сформулювати єдину судову практику, коли донині існують суперечності окремих норм Цивільного та Господарського кодексів України.

Вирішення аналогічних справ різним чином може призвести до порушення законних очікувань осіб, які звертаються за судовим захистом. Єдність судової практики є однією з фундаментальних засад здійснення судочинства. Застосування судами різних підходів до тлумачення законодавства призводить до невизначеності закону, його суперечливого і довільного застосування, натомість єдність судової практики має гарантувати стабільність правопорядку, об'єктивність та прогнозованість правосуддя. Правосуддя здійснюється всіма судовими органами держави — від судів першої інстанції до Верховного Суду України (далі — ВСУ), кожен з яких незалежно від місця в судовій системі абсолютно самостійний у вирішенні справи. При цьому кожен суддя є носієм судової влади і безпосередньо формує судову практику, яка в умовах недосконалості законодавства у непоодиноких випадках є суперечливою, що негативно впливає на єдність судової системи. Актуальним також є питання розмежування юрисдикцій між спеціалізованими судами. Варто зауважити, що зазначена проблема є суттєвою — чинні процесуальні кодекси містять норми, які допускають двозначне тлумачення. Натомість чіткий розподіл повноважень між спеціалізованими судами є невід'ємним елементом права на доступ до суду, яке може порушуватися у разі визначення невідповідності справи жодному спеціалізованому суду, що нині не можна усунути способом звернення до ВСУ.

Як бачимо, нині проблемних питань у формуванні судової практики чимало, і за таких умов перед судами стоїть непросте завдання всебічно зваженого підходу до правильного й однакового застосування норм права. Законодавчому органу також варто було б узяти до уваги зазначені недоліки та складнощі.

О. Кохановська: Як у такому разі судова практика впливає на розвиток цивільного законодавства в Україні?

Я. Романюк: Рішення суду в конкретній справі (крім судових рішень ВСУ) мають обов'язкову силу лише для осіб, які беруть участь у справі, і, звичайно,

джерелом права вони не є. Разом з тим судова практика має важливе значення для розвитку цивільного законодавства загалом.

Судова практика впливає на розвиток цивільного законодавства за такими основними напрямками. Саме за допомогою судової практики встановлюється таке розуміння і тлумачення закону, яке розкриває його зміст і розвиває його положення (наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права», в частині компенсаційних виплат авторам за колективними договорами).

Саме судова практика у цивільних справах є вихідною базою для розвитку та вдосконалення цивільного законодавства. Завдяки судовій практиці врегульовуються відносини, які цивільним законодавством недостатньо врегульовані. Наприклад, регулювання питань про проблеми ведення чужих справ без доручення до прийняття нового Цивільного кодексу України здійснювалося лише на основі судової практики.

Застосування цивільно-правових норм на практиці дозволяє з'ясувати, чи ефективною і повною є чинна норма, виявити прогалини, неточності, суперечності, які закладені в ній, усунути їх і цим самим удосконалити норму права.

Враховуючи зміст ч. 9 ст. 8 Цивільного процесуального кодексу України (в якій зазначено, що забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, яке регулює спірні відносини), можна говорити про те, що судова практика повною мірою намагається заповнити і врегулювати прогалини в законодавстві для всебічної реалізації права осіб на судовий захист.

Саме судова практика завдяки постійній динаміці суспільних правовідносин орієнтує законодавця в напрямі найоптимальнішого врегулювання та вдосконалення окремих інститутів цивільного права та законодавства, оскільки під час вирішення справи суддя використовує комплексний підхід для розв'язання поставленої проблеми, не обмежуючись суто нормативним тлумаченням норм права.

О. Кохановська: Виходячи з усього сказаного, якою Ви бачите, Ярославе Миколайовичу, роль юридичної науки у формуванні судової практики і законодавства в нашій державі?

Я. Романюк: Першочерговим завданням юридичної науки є дослідження процесів державотворення і, власне, розвитку держави і права у різних сферах суспільного життя. Правильна модель розвитку законодавства в сучасній правовій державі ґрунтується на взаємодії юридичної науки і практики, а також на своєчасному реагуванні на потреби суспільства. В ідеалі модель взаємодії цих категорій повинна бути такою: якщо у законодавстві України є певна прогалина і відповідною правовою нормою врегулювати відносини неможливо, а судова практика з конкретного питання ще не вироблена, юридична наука має бути початком у вирішенні цієї правової проблеми за рахунок науково-теоретичних розробок, що вже існують або тих, що будуть створені спеціально для вирішення конкретної проблеми. Щодо ролі юридичної науки у формуванні судової практики і законодавства, ми говоримо про реалізацію її основних функцій, оскільки функції юридичної науки — це основні напрями її впливу на соціально-правові явища.

Варто зазначити, що в Україні досягнення юридичної науки на практиці судами не завжди застосовуються, а науковці й фахівці залучаються до справ

лише як експерти або спеціалісти відповідної галузі для надання відповідей на конкретні запитання.

Натомість рішення ВСУ нині мають подвійне значення: і як результат вирішення конкретної справи та здійснення судового захисту прав конкретних осіб, і як акт, у якому міститься висновок про правильне застосування норм закону, що позначається, власне, на самому розвитку права. Це зумовило необхідність проведення наукової роботи з кожного питання, що виникає при здійсненні судочинства. У цій сфері посилено взаємодію ВСУ із провідними вченими-правниками України, які входять до складу науково-консультативної ради при ВСУ. Змінами, внесеними до процесуального законодавства, запроваджено обов'язок судді-доповідача доручати відповідним фахівцям науково-консультативної ради підготувати науковий висновок щодо норми матеріального права, яка неоднаково застосована судом (судами) касаційної інстанції.

У розвинених зарубіжних країнах підхід до застосування юридичної науки на практиці зовсім інший. Так, у США в галузі інтелектуальної власності створені дві недержавні організації, які опікуються питаннями захисту авторських прав. У діяльності цих організацій провідну роль відіграють науковці у сфері права, юристи-практики, письменники, літератори, які спрямовують свою роботу в напрямі вирішення практичних проблем у галузі авторського права, заповнення прогалин у законодавстві та наданні правової допомоги авторам (в широкому сенсі: письменникам, винахідникам тощо). Наукові і практичні доробки використовують суди для розв'язання практичних проблем нарівні із нормами законодавства. Тобто юридична наука, а саме її досягнення використовуються для розгляду справ судами, а отже і для формування судової практики; враховуючи прецедентність англо-американської системи права юридична наука, тим самим має значний вплив і на розвиток законодавства. У Франції і Німеччині взагалі можна говорити про те, що фундаментальні роботи в галузі цивільного права не лише мають реальний вплив на розвиток законодавства та формування судової практики, а стали частиною законодавства нарівні із законами, і в судових рішеннях часто трапляються посилання на відповідну наукову працю поряд із посиланням на відповідну норму законодавства. У міжнародному праві доктрина взагалі визнається джерелом права.

О. Кохановська: Впевнена, що всім читачам нашого журналу буде цікаво, якщо Ви прокоментуєте ідею й основні завдання нового сумісного проекту суддів і науковців з підготовки постатейного науково-практичного коментаря Цивільного кодексу України.

Я. Романюк: Ідея спільної підготовки суддівським корпусом і науковцями у сфері цивільного права науково-практичного коментаря Цивільного кодексу України (далі — Коментар) ґрунтувалася на взаємодії та поєднанні практичних та теоретично-правових підходів до проблем цивільного права, їх вирішення з метою підготовки матеріалу найвищої якості, для забезпечення роз'яснення та унеможливлення подвійного тлумачення норм цивільного законодавства. У такому Коментарі мають бути детально роз'яснені норми чинного Цивільного кодексу України з урахуванням норм Конституції України, інших законодавчих актів, міжнародно-правових документів, рішень Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, правових висновків, що містяться в постановках ВСУ, українських наукових доктрин. Особливу увагу під час

написання Коментаря слід приділити судовій практиці, особливо тій, що стосується спірних питань, які виникають через неповноту, неясність, суперечливість чи відсутність законодавства, яке регулює спірні відносини.

Автори Коментаря під час його написання повинні розуміти відповідальність за поставлене завдання і докласти максимальних зусиль для підготовки повного й доступного видання, адже цей проект має бути реалізованим не лише для суддів, прокурорів, адвокатів та інших юристів-практиків, а також бути корисним для викладачів і студентів юридичних навчальних закладів, громадян, які цікавляться питаннями цивільного права та правосуддя.

О. Кохановська: Ярослав Миколайовичу, чи бачите Ви перспективу співпраці судового корпусу з Асоціацією цивілістів України, створеною у 2010 р., і якщо так, то за якими напрямками (конференції, науково-практичні семінари, спільні видання тощо)?

Я. Романюк: Асоціацію цивілістів України (далі – Асоціація) створено як добровільне всеукраїнське громадське об'єднання з ініціативи провідних вчених у галузі цивільного права, тому співпраця суддівського корпусу з ученими, фахівцями в цій сфері діяльності є дуже перспективною. Практика і теорія у правових аспектах завжди потребують взаємного доповнення. Теоретичні напрацювання не завжди можуть дати відповідь на проблемні питання практики, а робота судді пов'язана як із суто практично-правовим, так і з науковим аналізом законодавства. Законодавство будь-якої держави, а особливо країн, що перебувають на початкових етапах державотворення, часто не встигає вчасно відреагувати на динамічні зміни суспільних відносин, тому першочергове завдання науковців наполягає у створенні такої теоретично-правової бази, на якій законодавець міг би своєчасно усувати колізії і прогалини в законодавстві, а суди, в свою чергу, привели б судову практику до відповідної єдності у питаннях вирішення правових спорів.

Співпраця з Асоціацією повинна мати комплексний характер, тобто проходити за багатьма напрямками і не обмежуватися проведенням лише конференцій і науково-практичних семінарів. Звичайно, на цьому етапі розвитку Асоціації ще зарано говорити про залучення її фахівців до діяльності суду в повному обсязі (як фахівців або експертів у конкретних правових проблемних питаннях, сферах, інститутах; враховувати їхні думки при винесенні рішення тощо), але враховуючи міжнародні тенденції у праві, особливо у сфері співпраці судових органів із правовими організаціями, і те, що діяльність державних органів влади України розвивається у європейському напрямі, то в майбутньому така співпраця вбачається цілком ймовірною. Щодо питання про спільні видання, опублікування наукових статей, слід зазначити, що ВСУ і до створення Асоціації допомагав науковцям, вченим і молодим фахівцям у висвітленні їхніх наукових ідей та здобутків. У цьому аспекті ВСУ має бути зразком для інших судових органів та державних органів влади.

О. Кохановська: Від імені редакційної колегії журналу дозвольте подякувати за ґрунтовну і змістовну розмову, і побажати Вам особисто і очолюваному Вами колективу Верховного Суду України успіхів у Вашій нелегкій праці, а також подальшого поглиблення співпраці з науковцями з усіх напрямів правової діяльності.